

Testimonatge del pas dels cimbres per Catalunya

L. Villaronga

La primera ocasió en què detectàrem testimonis del pas dels cimbres per Catalunya fou en el resultat del nostre treball sobre el tresor monetari de Balsareny, compost per quatre-cents vint bronzes ibèrics.¹

Dins l'estudi i en comparar-lo amb el tresor d'Azaila (Terol), en determinàrem la data d'ocultació cap a finals del segle II aC i aleshores, en buscar un motiu que pogués justificar-la, trobàrem que solament podia atribuir-se als perills i a la inseguretat creada pel pas d'aquest poble bàrbar per Catalunya.

En arribar a aquesta conclusió, buscarem altres testimonis i trobarem altres tresors monetaris, els quals pel fet de contenir denaris romans podien ésser datats perfectament. Aquests tresors eren els següents:²

La Barroca (Girona):³ ocultació de 42 dracmes emporitanes, un denari ibèric de Kese i un altre de Turiaçu, junt amb 74 denaris romans, el darrer de CN. BLASIO CN. F., de Crawford núm. 296 de l'any 113/112 aC.

S'Agaró (Girona):⁴ 963 dracmes emporitanes, dos denaris ibèrics de Kese i 47 denaris romans, el darrer de L. CASSI, de Crawford núm. 298 de l'any 112/111 aC.

Baix Llobregat (Barcelona):⁵ amb 117 denaris romans, el darrer de L. FLAMINI CILO, de Crawford núm. 302/1 de l'any 109/108 aC.

1. L. VILLARONGA, «El hallazgo de Balsareny», *Numario Hispánico*, x (1961), p. 9-102.

2. Per als tresors en general i en particular els del pas dels cimbres, vegeu L. VILLARONGA, *Tresors monetaris de la Península Ibèrica anteriors a August: repertori i anàlisi*, Barcelona, 1993.

3. M. AMAGRO i M. OLIVA, «El tesorillo monetar de "La Barroca", San Clemente de Amer (Gerona)», *Numerario Hispánico*, 18 (1960), p. 145-170.

4. C. PUJOL i CAMPS, «El tesoro de Sagaró», *Revista de Ciencias Históricas*, III (1881), p. 142-162.

5. L. VILLARONGA, «Tesorillo de denarios romanos del Baix Llobregat (Barcelona)», a: *XIV Congreso Nacional de Arqueología*, Vitoria, 1975, p. 871-876.

Sant Llop (Girona):⁶ últim denari romà de L. LICII, CN. DOM., de Crawford núm. 282 de l'any 118 aC.

Tots aquests tresors quedaven perfectament datats cap a finals del segle II aC i el denari més modern era de molt poc abans de l'any 104, en què els cimbres penetraren pels Pirineus i travessaren Catalunya.

Després s'afegí un altre tresor de monedes de bronze, no datable per la moneda romana, però que contribuïa a confirmar les conclusions anteriors. Ens referim al de Cànoves (Vallès Oriental),⁷ format per 41 bronzes ibèrics catalans, del qual tinguérem notícia gràcies al bon amic i gran arqueòleg Josep Estrada, i que publicàrem conjuntament.

Encara un altre tresor de denaris romans s'ha afegit després a la llista, que confirma tot el que hem dit abans. És el de Sarrià (Barcelona),⁸ amb l'últim denari de M. HERENNI, de Crawford núm. 308 de l'any 108/107 aC.

La confirmació numismàtica del pas dels cimbres, la qual coneixíem per les fonts històriques antigues de Tit Livi i Plutarc,⁹ quedava ben establerta. Solament ens mancaven els testimonis arqueològics.

Aquests són els següents: Barberà, en el seu estudi de la ceràmica del tossal de les Tenalles de Sidamon,¹⁰ diu que aquest poblat tingué la seva fi cap a l'any 100 aC.

Sanmartí, en el seu estudi de l'emmurallament d'Empòrion, deduí que la muralla anomenada anteriorment cesariana era de finals del segle II aC,¹¹ cosa que ha confirmat en estudis posteriors.

En un altre treball, Sanmartí, conjuntament amb Nolla i Aquilué,¹² parlant de les excavacions a l'àrea del pàrquing al sud de la neàpolis d'Empúries, diu que la gran construcció dels segles III/II aC va ser desmantellada al voltant del pas del segle II al segle I aC, i no dóna cap explicació del motiu.

També Guitart¹³ qualifica de finals del segle II l'emmurallament de *Baetulo*, resultat de les seves excavacions.

Recentment, en un estudi del poblat del Castellet de Banyoles de Tivissa, en Pallarès¹⁴ parla d'esdeveniments bèl·lics a finals del segle II, que n'ocasionaren l'incendi i la destrucció.

6. J. ZOBEL DE ZANGRINIZ, *Memorial Numismático Español*, IV, 1877-1879, p. 138.

7. J. ESTRADA i L. VILLARONGA, «La Lauro monetat y el hallazgo de Cànoves (Barcelona)», *Ampurias*, XXIX (1967), p. 135-194.

8. L. VILLARONGA, «Nuevo testimonio del paso de los Cimbrios. El tesoro de Sarrià (Barcelona)», *Gaceta Numismática*, 64 (1982), p. 24-30.

9. A. SCHULTEN, *Fontes Hispaniae Antiquae*, IV, Barcelona, 1937.

10. J. BARBERÀ, «La ceràmica barnitzada del Tossal de les Tenalles de Sidamunt (Lérida)», *Ampurias*, XXVI-XXVII (1964-1965), p. 162.

11. E. SANMARTÍ, *La ceràmica campaniense de Emporion y Rhode*, Barcelona, 1978, 233-312, p. 611.

12. E. SANMARTÍ, J. M. NOLLA i J. AQUILUÉ, «Les excavacions a l'àrea del parking al sud de la Neàpolis d'Empúries», *Empúries*, 45-46 (1983-1984), p. 150.

13. J. GUITART DURÁN, *Topografía arqueológica, urbanismo e historia*, Badalona, 1976.

14. R. PALLARÉS COMAS, «El sistema defensivo frontal de Castellet de Banyoles, Tivissa, Ribera d'Ebre», *Pyrenae*, 19-20 (1983-1984), p. 113-125.

Tenim, doncs, que en el pas del segle II al segle I aC, tingueren lloc a Catalunya uns esdeveniments que ocasionaren algunes destruccions i la construcció d'emmurallaments.

El pas dels cimbres que hem detectat gràcies als tresors monetaris amagats en aquells moments, i que ara hem recuperat, tingué uns efectes sobre la societat ibèrica que s'han posat en relleu per mitjà de les emissions monetàries d'aquells temps.

En aprofundir dins l'estudi de les emissions ibèriques de Tàrraco,¹⁵ trobarem una forta romanització a les emissions coetànies al pas dels cimbres. Considerarem natural que davant del perill que representà la invasió per als poblats ibèrics, aquests es recolzessin als llocs més romanitzats, on hi havia forces militars i mitjans per organitzar la defensa.

Un d'aquests llocs devia ésser la ciutat de Tàrraco, i efectivament a les seves monedes amb llegenda ibèrica trobem la transformació dels signes ibèrics sil·làbics en alfabètics. La llegenda de tres signes *Ke-S-E*, amb el primer signe sil·làbic *Ke*, es transforma en una altra *K-E-S-S-E*, de cinc signes, tots alfabètics, on el signe sil·làbic *Ke* s'ha transformat en la lletra *K*. A més, s'ha introduït una segona *S* per fer el so més adient al llatí.

Un altre efecte en les monedes fou l'augment de pes, i així a les emissions de Tàrraco amb la llegenda llarga el pes de la mitjana puja, i s'apropa al sistema semiuncial romà.

Aquest fet també es posa de manifest en altres emissions ibèriques catalanes:¹⁶ a *Ilduro*, a l'emissió amb símbol d'orella; a *Lauro*, a l'emissió amb una maça; a *Baitolo*, en una part de l'emissió amb símbol de timó, la que presenta el mateix estil que la d'*Ilduro*. Finalment, també es dona aquesta circumstància a les monedes d'*Iesso*.

Un altre efecte en la societat ibèrica fou la construcció d'emmurallaments. Així ho han publicat Sanmartí per a Empòrion, Guitart per a *Baitolo* i podríem afegir els emmurallaments dels poblats de Puiggraciós de Montmany i el de Burriac.

També el gran canvi que assenyala Sanmartí¹⁷ a Empòrion, precisament entorn de l'any 100 aC, podria atribuir-se al pas dels cimbres.

Davant d'aquests esdeveniments i essent el pas dels cimbres un fet de poca durada, els efectes també ho foren. Tot seguit, les coses tornaren a ésser com abans, i així veiem a les monedes la disminució de pes, en tornar a la llegenda curta les monedes de Tàrraco, amb els tres signes, essent el primer sil·làbic.

Pel que fa als emmurallaments, la majoria no foren acabats i això ho trobem a Puiggraciós de Montmany i a Burriac. Estem segurs que molts altres llocs vindran a ajuntar-se als fins ara coneguts.

Fins fa poc, a Aragó coneixíem solament les referències a destruccions de finals del segle II aC del professor Beltrán,¹⁸ i ara s'ha fet ressò de les nostres paraules Miguel Bel-

15. L. VILLARONGA, *Les monedes ibèriques de Tàrraco*, Barcelona, 1983.

16. L. VILLARONGA, «Les seques ibèriques catalanes: una síntesi», *Fonaments*, 3 (1982), p. 135-183.

17. J. AQUILUÉ, R. MAR, J. M. NOLLA, J. RUIZ DE ARBULO i E. SANMARTÍ, *El Fòrum romà d'Empúries*, Barcelona, 1984, p. 76 i 138.

18. A. BELTRÁN, «El yacimiento de Cabezo de las Minas», *Arqueología*, año 2, núm. 13, p. 6-17; «El bronce de Botorrita», *Historia*, 16 (1981), p. 124.

trán,¹⁹ malgrat que diu que la falta de jaciments excavats no permet, ara com ara, de valorar l'acció dels cimbres a Aragó.

Hem d'assenyalar que si abans M. Beltrán²⁰ proposava per a l'ocultació dels tresors d'Azaila la batalla d'Ilerda de l'any 49 aC i admetia dues destruccions, una pels anys 80-72 i l'altra del 49, ara, amb la seva rectificació,²¹ que els tresors d'Azaila són dels anys 76-72, podria succeir que les dues destruccions proposades fossin l'una d'elles atribuïble al pas dels cimbres i l'altra a les guerres sertorianes.

Pel que fa als emmurallaments d'Aragó, Martín Bueno²² afirma que una part important de les muralles de Bílbilis foren construïdes en el període que va de la rebel·lió celtibera de l'any 99, poc després de les invasions teutòniques, a l'època sertoriana.

És important que ja s'hagi assenyalat el fet que posarà en alerta els arqueòlegs aragonesos, que amb tota seguretat podran detectar el pas del poble bàrbar.

Paral·lelament a aquests fets, que queden a les mans dels arqueòlegs, els numismàtics hem de tornar a plantejar-nos la qüestió de quins tresors de la vall de l'Ebre poden correspondre al pas dels cimbres.

Naturalment, ens referim a aquells que no contenen denaris romans, puix que aquests els datarien. Aleshores ens queda la datació que hem proposat²³ pels tipus de denaris de Bolskan. A més, encara resta una altra qüestió, la dels tresors del sud de la península, datats pels denaris romans a finals del segle II aC, que coincideixen cronològicament amb el pas dels cimbres per Catalunya.

Són qüestions que se'ns van presentant i que demanen un estudi aprofundit, que queda fora de l'àmbit d'aquesta comunicació que es refereix a Catalunya.

19. M. BELTRÁN LLORIS, «Introducción a las bases arqueológicas del Valle del río Ebro, en relación con la etapa prerromana», a: *Estudios en Homenaje al DR. A. Beltrán*, Saragossa, 1986, p. 495-527 i 503.

20. M. BELTRÁN LLORIS, *Arqueología e Historia de las ciudades antiguas del Cabezo de Alcalá de Azaila (Teruel)*, Saragossa, 1976.

21. M. BELTRÁN LLORIS, «Introducción a las bases arqueológicas del Valle medio del río Ebro, en relación con la etapa prerromana», a: *Estudios en Homenaje al Dr. Antonio Beltrán*, Saragossa, 1986, p. 495-527, 506.

22. M. MARTÍN BUENO, *Bílbilis*, Saragossa, 1975, p. 316.

23. L. VILLARONGA, «Ordenación y cronología de los denarios de la Celtiberia», presentado en el *III Encuentro de Numismática*, con el tema de *La Celtiberia*, Barcelona, marzo 1987.